

העמק דבר לפרשת אחרי מות

פרק טז

פרק טז, א

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי-ה' וַיִּמָּתוּ:

בקרבתם לפני ה' וימותו. אם נפרש שבא להשלמת ספור הסבה שמתו. הרי מיותר תיבת וימותו. ותו קשה מאי וידבר ה' והדר ויאמר ה'. אלא האי בקרבתם לפני ה' וימותו הוא הדבור הראשון. והעניין דאף על פי שמתו נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה ולכל תנא כדאית ליה ביומא פרשה הוציאו לו (נג,א). בכ"ז לא היו ראויים שימותו מיד. וכי מי שהעובר על חייבי מיתה בידי שמים פוגע בו מידת הדין מיד ולמה מתו נדב ואביהוא מיד, על זה בא הדבור מפי הגבורה למשה. כי בקרבתם לפני ה' וימותו. משום שחטאם היה בעת שקרבו לפני ה' בפלטין של מלך מלכי המלכים הקב"ה משום הכי פגעו בהם תיכף ומיד מלאכי מות. ואח"כ אמר ה' למשה כל הפרשה.

והא שהקדים לה זה הדבור למאמר הפרשה הוא כדי ללמד לדורות הבאים דבר הנוגע לפרשה של יוה"כ. אשר מי שלא יהא נזהר בקטרת לפני ולפנים דמו בראשו, וכמו שאירע בבית שני כדאיתא ביומא (יט,ב). והיינו משום שפגע בהם עונש בקרבתם לפני ה'.

פרק טז, ב

ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אֶהֱרֹן אַחִיד וְאֶל-יֵבֶא בְּכָל-עֵת אֶל-הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרֹכֶת אֶל-פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָאֹרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בְּעֵינָי אֶרְאֶה עַל-הַכַּפֹּרֶת:

דבר אל אהרן אחיך. כבר נדרש בתו"כ דהוא הדין בניו וכהנים הדיוטים באזהרה זו וא"כ למאי כתיב אל אהרן, ולא כתיב בפירוש אל אהרן ובניו. אלא על כורחך נאמרה פרשה זו ביחוד לאהרן, וכדאיתא ברבה בפרשה זו (כא,ז). דאהרן היה רשאי ליכנס בכל יום אל הקודש רק שיהא בהכנה זו. שהרי לא נזכר יוה"כ בכל העניין עד אח"כ. מה שאין כן בניו לא הותרו אלא ביוה"כ. ובזה יבואר סדר הפרשה כאשר יבואר.

אל הקדש מבית לפרכת וגו'. אריכות הלשון כבר נדרש בתו"כ והובא במנחות (כז,ב) מחלוקת ר' יהודה ורבנן. ובתו"כ תניא מבית לפרכת להזהיר על כל הבית יכול על כל הבית במיתה, ת"ל אל פני הכפרת וגו' הא כיצד אל פני הכפרת במיתה ושאר כל הבית באזהרה וסתמא דתו"כ כר' יהודה במנחות שם. דקדש קדשים גם כן אינו אלא באזהרה

זולת אל פני הכפרת שהוא במיתה. אמנם לפי הפשט מיירי הכל בקדש הקדשים. ואף על פי דכתיב אל הקודש שהוא ההיכל. דקדש הקדשים מיקרי קודש הקדשים. מכל מקום כבר נתבאר בספר שמות כ"ו ל"ג דמקום שהיה בולט שני בדי ארון כשני דדי אשה מן הפרכת. היה אותו מקום נחשב לפני ה' כקודש ולא החלה קדושת קדש הקדשים לגבי השראת שכינה כ"א בכלות עשרים אמה של היכל בצמצום. אבל לנו הבדיל הפרכת בין הקודש ובין קדש הקדשים כמו שכתוב והבדילה הפרכת לכם בין הקודש ובין קדש הקודשים, לכם דייקא. מעתה נתבאר הפסוק ואל יבא בכל עת אל הקודש. שכך הוא ודאי קודש לגבי שכינה, רק שהוא מבית לפרכת וגו'. וא"כ פירוש אל פני הכפרת נגד הכפרת ששם היו בולטין ולא מן הצדדין. וכל שכן דלהלאה בקדש הקדשים ודאי מזהר. ועוד עיין בסמוך. ומכל מקום דרשת חז"ל מוכרחת מדכתיב אל הקודש, ומה מקרא חסר ולא יבא בכל עת אל מבית לפרכת אלא לדרשה ג"כ.

אל פני הכפרת אשר על הארון. סיים הכתוב שהוא על הארון להגיד טעמו של דבר שהחשש שלא ימות תיכף ומיד כמו שכתבתי משום שהיא על הארון אשר כבוד ה' עליו. ובפסוק י"ג כתיב אשר על העדות ויבואר שם.

כי בענן אראה על הכפרת. רש"י ורשב"ם והספורנו כתבו דלפי הפשט הוא ענן השכינה והוא טעם על העונש. אבל חז"ל פירשו דקאי על ענן הקטרת ג"כ. והיינו משום שדרשו אראה כמו שדרשו בחגיגה (ג,א) על יראה. שהוא יראה ויראה. וכן הפירוש ולא יראה את פני ה' ריקם וכמו שכתבתי בס' דברים במקומו. והכי נמי משמעות אראה מלשון הקל אראה את הבא. ולפי זה כי בענן הוא ענן שכינה. ומשמעו נמי בבנין נפעל אראה לכל הבא וראוי לכך. ולפי זה כי בענן ענן הקטרת.

פרק טז, ג

ג בְּזֹאת יָבֵא אֶהְרֹן אֶל-הַקֹּדֶשׁ בְּפָרֹ-בְּקָר לְחֹטָאת וְאֵיל לְעֹלָה:

אל הקדש. הכא ודאי אינו מדויק שהרי בא אל קדש הקדשים. ומכאן דרשו אפילו בשעה שאין ארון וכפרת. אכן לפי הפשט הוא כדברינו דאפילו בשעה שנכנס אינו עומד אלא בין הבדים במקום שהיו בולטין והוא מקום הקודש. וכדתנן נותן את המחטה בין שני הבדים וא"כ הוא עומד בקצה הבדים.

פרק טז, ד

ד כְּתִנֶּנֶת-בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמְכַנְסֵי-בַד יִהְיוּ עַל-בְּשָׂרוֹ וּבְאֲבָנֵי בַד יִחָגָר וּבְמַצְנֶפֶת בַּד יִצְנָף
בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֵץ בְּמֵי־אֵת-בְּשָׂרוֹ וּלְבָשָׁם:

ומכנסי בד יהיו. מכבר קודם שילבש את הכתונת ולא נזכר הכתונת תחלה אלא בשביל קדושתו שהוא המיוחד בקדושה יותר מכולם באשר הוא מכסה כל הגוף כמו דספר תורה

קדוש מתפילין. ותפילין יותר ממזוזה לפי רבוי הפרשיות. הכי נמי לפי רבוי האברים המתלבשים בעבודה כך רבוי קדושתו אבל המכנסים קודם ללבישה לכסות בשר ערוה. **בגדי קדש הם.** הם שכתוב בס' שמות ל"ט א' ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן כמו שכתבתי שם.

פרק טז, ה

ה וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי-שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה:
שני שעירי עזים חטאת. לשם חטאתך, וגם לתכלית אחד דשניהם מכפרים חטאות. אבל לא למעשה נקראים שניהם חטאת כאשר יבואר בפסוק ט'.

פרק טז, ח

ח וְנָתַן אֶהָרֹן עַל-שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גֹּרְלוֹת גֹּרֵל אֶחָד לָהּ וְגֹרֵל אֶחָד לְעֶזְאֵזֶל:
גורלות. בירושלמי יומא פ"ג ה"ו פליגי במשמעות הפסוק ולבני אהרן תעשה כתנות אי כתונת לכל אחד או שתי כתונות לכל אחד. והנה למאן דאמר דמשמעות שתי כתונות לכל אחד גם כאן היה במשמע שני גורלות על כל אחד מהשעירים משום הכי מפרש הכתוב גורל אחד לה' וגו'. אבל למאן דאמר דבלא זה משמע גורל אחד לכל אחד למדנו זה גופא מפירושא דהאי קרא. ועיין מה שכתבתי בהעמק שאלה שאילתא ע"ט אות א' דהכי שיטת ש"ס דילן.

פרק טז, ט

ט וְהִקְרִיב אֶהָרֹן אֶת-הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגֹּרֵל לָהּ וְעָשָׂהוּ חֻטָּאת:
ועשהו חטאת. גם במעשה כדין חטאת הפנימית שנזכר כבר בפרשה ויקרא (ד, ג-ב). וכאשר יבואר עוד בפרשה. מה שאין כן שעיר המשתלח אף על פי שנקרא חטאת (פס',ה) אבל אין עושין בו מעשה חטאת.

פרק טז, י

י וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגֹּרֵל לְעֶזְאֵזֶל יַעֲמַד-חַי לְפָנַי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֶזְאֵזֶל הַמִּדְבָּרָה:

יעמד חי. הוא מיותר, שאין עמידה אלא בחי. אלא בא ללמד למה שכתב הרמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ה ה"ח שבא למעט אם נטרף אחר הגרלה. דמצד שאין כשר לעזאזל אלא אם ראוי לשם. אינו פסול אלא אם אירע הפסול לפני הגרלה אבל אם אירע פסול אחר הגרלה כשר. תדע שהרי בעינן ביומא (סג,ב) לפסול שעיר לעזאזל במום. והכי מוכח שלהי חולין (קמ,א) דשעיר המשתלח כשר בנוגח אף על פי שפסול לשם. ועל כורחך היינו שנגח

אחר הגרלה מה שאין כן טריפה פסול משום דרשה יעמד חי. [ולא כפרש"י שם משום שאינו ראוי לשם. והוא תמוה. אלא שיש הוכחה לפרש"י מסוגיא דחולין (יא,א) רב אחא בר יעקב אומר אתיא משעיר המשתלח כו' וכי תימא מאי נפקא מינה הא אין הגורל קובע כו' והדברים עתיקים].

פרק טז, יא

יֵא וְהִקְרִיב אֶהָלֶן אֶת-פֶּר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר-לוֹ וְכֹפֵר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשַׁחַט אֶת-פֶּר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר-לוֹ:

ושחט את פר החטאת אשר לו. פירש הכתוב הטעם שמצוה שישחוט בעצמו משום דהוא שלו. וכל קרבן מצוה לבעלים שישחטו בעצמן כדאיתא בפסחים (ז,ב) אלא מעתה פסח וקדשים מה איכא למימר כו' והכא נמי מצוה מהתורה שישחוט בעצמו אף ע"ג שאינו עבודה וכשר בדיעבד בשחיטת אחר.

פרק טז, יג

יֵג וְנָתַן אֶת-הַקְטֹרֶת עַל-הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה עֲנַן הַקְטֹרֶת אֶת-הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל-הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת:

ונתן את הקטרת וגו'. בכל מקום כתיב בקטרת לשון שימה. וישימו עליה קטרת וכן הרבה ועיין ספר במדבר י"ז י"ב מה שכתבתי. **אשר על העדות ולא ימות.** ביאר הכתוב שלא בא הקטרת לכפר כל זמן שלא הזה הדם. אלא הקדים הקטרת כדי שיהא הענן ולא ימות. ועוד עיין להלן י"ז. ופירש עוד אשר על העדות דגם זכות התורה מסייעתו שלא ימות.

פרק טז, יד

יֵד וְלָקַח מִדָּם הַפֶּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל-פְּנֵי הַכֹּפֶרֶת קִדְמָה וְלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת יִזָּה שְׁבַע-פְּעָמִים מִן-הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ:

ולקח מדם הפר. סתם לקיחה הוא קבלת הדם מן הצואר. והכי הפירוש לעיל ד' ה' גבי פר העלם דבר של צבור. אבל כאן הרי כבר נתקבל בשעת שחיטה וא"כ היה ראוי לכתוב והביא מדם הפר וכמו דכתיב בשעיר (פס',טו). ובתו"כ תניא ולקח מדם הפר נוטלו ממי שהוא ממרס בו. ועדיין אינו מובן מאי אשמעינן בזה. והרי אי היה כתוב והביא מדם הפר הייתי יודע גם כן שמקבלו ממי שהוא ממרס בו. וגם דיוק מדם הפר אינו מובן ולקח דם הפר מיבעי. והנה לעיל שם (ד,ה) כתיב גם כן הכי וביארנו משום דדרך הפר שדמו מרובה לקבל בכמה כלים ואשמעינן דבכלי אחד מביא לאהל מועד. אבל כאן אחר שהכלי כבר ביד הממרס למאי כתיב מדם.

ונראה דבא ללמדנו שאם מכל מקום נקרש מקצת הדם ונפסל כדאיתא במנחות (כא,א) דם שנקרש בחטאת הפנימית פסול, מכל מקום לא נפסל אותו מקצת שלא נקרש ומערה מה שלא נקרש לכלי אחר ומביא וזהו ולקח מדם הפר נוטל מהממרס מקצת דם בכלי אחר.

פרק טז, טז

טז וְכֹפֵר עַל-הַקֹּדֶשׁ מִטּוֹמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֵהָל מוֹעֵד הַשִּׁכָּן אֲתֶם בְּתוֹךְ טּוֹמֵאתֶם:

ומפשעיהם לכל חטאתם. דעת חז"ל דוקא טומאת מקדש וקודשיו. וזהו משמעות על הקודש. אבל כל שאר עבירות מתכפר בשעיר המשתלח. ולכאורה היה יותר נראה לפרש דהדם מכפר על כמה חטאות שגורמים סלוק שכינה והכל בכלל וכפר על הקודש שע"י סלוק שכינה אין הקודש מכפר. ושעיר עזאזל מכפר על אותן עבירות שאין גורמים סלוק שכינה מן הקודש. אבל אי אפשר לומר כן. שהרי עזאזל מכפר על מעשה עזה ועזאל שהוא זנות. ואין מסלק שכינה ומטמא את המקדש יותר מזה העון. ומכל מקום אינו מתכפר בדם. אלא כקבלת חז"ל.

לכל חטאתם. לכל אופני שגגה וזדון היינו טומאת מקדש וקודשיו שהן משגגה ממש והשגגות שהן חמורות כזדונות. היינו שגגת תלמוד שעולה זדון כדאיתא בב"מ ספ"ב (לג,ב) וגרע מזדון הבא במקרה.

(הרחב דבר: וכן איתא שם הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגתם עולה זדון ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארצות שזדונם נחשב כשגגות. ואותה פרשה מיירי ביוה"כ ביום צום לקדוש ה' מכובד. ומשום הכי זדונות נחשבות להם כשגגות דביוה"כ המה עושין תשובה מיראה מיהת. משום הכי נהפך הזדון לשגגה כדאיתא פרשה יוה"כ יומא (פ,ב). אבל ת"ח אפילו ביוה"כ השגגות נחשב כזדונות שהרי אין תשובה על מיעוט עמל תורה. וזהו דקאמרה תורה כאן בטומאת מקדש וקודשיו דנעשה עפ"י רוב ע"י ת"ח דרגילים במקדש וקודשיו מפשעיהם לכל חטאתם בכל אופני זדון בין כמשמעו בין ע"י שגגת תלמוד דגרע מזדון הבא במקרה.

ובזה יש לבאר לשון המשנה שבגמרא. דבוידי ראשון של כהן גדול תנן יומא (לה,ב) עויתי פשעתי חטאתי וכן בודוי שני של כהנים (שם מא,ב). ובודוי שלישי תנן (שם סו,א) חטאו עוו פשעו עמך ב". וידוע שמחלוקת ר"מ ורבנן בזה אבל משנתנו דלא כמאן. ולדברינו י"ל דבאמת סתים כרבנן דחטא משמעו קל שהוא בשגגה אבל בכהן גדול וכהנים שהם ת"ח הוא להיפך, שהחטא שהוא שגגה הבא בשגגת תלמוד חמור מזדון ממש, שהוא מקלקל

הרבה לו ולאחרים שיראו וכן יעשו כסבורים שכך הדין משום הכי תנן בודוי שלהם עויתי
(פשעתי חטאתי).

השכן אתם בתוך טמאתם. הדרש ידוע בתו"כ ובגמרא יומא (נו,ב) שאף על פי שהם
טמאים שכינה שרויה ביניהם. והדבר צריך ביאור מה זה שייך ביחוד לאהל מועד יותר
מקודש הקדשים אכן כבר נתבאר בפרשה תצוה ובכל מקום דכח התורה שבארון היה
לתורה שבכתב או לתורה שבע"פ להורות הלכה למעשה בסברא ודמוי מילתא למילתא
כדאיתא בב"ב (קל,ב) כל התורה דמוי מדמינן לה'. אבל לא לכח חידוש הלכה הבא מתוך
הפלפול והכרח. ולזה הפרט היה אור המנורה שבהיכל מסייע. והקטרת בא להזכיר כח
גמ"ח שנדרש להחזקת כח הפלפול, וכמו שכתבתי ס"פ תצוה (ל,ז). וגם השלחן בא
לשפע פרנסה בשביל החזקת לומדי תורה כמו שכתבתי בס' שמות כ"ו ל"ה ולהלן כ"ד ה'.
מעתה מובן, דמרמז לנו דכח הקדושה שבקודש הקודשים ודאי אינו אלא בשעה שישראל
זכאין ומשום הכי בבית שני שלא היה טהרת ישראל בשלימות נעדר הארון. אבל קדושת
פלפולא של תורה שבאהל מועד הוא ההיכל, שוכן לעולם, ומשכין השכינה בישראל אפילו
כשהם טמאים. ועל זה החלק שבתורה איתא בברכות (כב,א) אין דברי תורה מקבלים
טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש.

והא שהודיענו הכתוב כאן כ"ז בעבודת יוה"כ מלמדנו דעת שיוה"כ הוא יום מלחמה
לישראל עם שרי מעלה שמקטרגים הרבה על ישראל. כמבואר בויק"ר (כא,ד) על הפסוק
לדוד ה' אורי וגו' מכאן ואילך אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. ומפרשי שם (ויק"ר
כא,ו) עוד על הפסוק בזאת יבא אהרן. בזכות התורה דכתיב וזאת התורה. וכבר ביארנו
שם בס' דברים ד' מ"ד שזה הפסוק מדבר בפלפולה של תורה. והודיענו הכתוב כאן שכח
אהל מועד משכין השכינה בישראל אפילו בתוך טומאותם להלחם מלחמתם, וכמו
שכתבתי כמה פעמים דכח התורה הוא חרבם של ישראל. ועוד עיין להלן כ"ט. ובאשר
שנגד זכות התורה המגין על ישראל יש עון לה"ר לקנטר כדאיתא במ"ר פרשה אמור
ויק"ר (כו,ב) דבימי דוד היה הרבה תורה ומכל מקום היו יוצאים למלחמה ונפלין כמה
פעמים ע"י שהיו בהם דלטורין. משום הכי כתיב כאן אחר זה.

פרק טז, יז

**יז וְכָל-אָדָם לֹא-יְהִי בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּבָאוּ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד-צֵאתוֹ וְכֹפֵר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ
וּבְעֵד כָּל-קִהְלֵי יִשְׂרָאֵל :**

וכפר בעדו וגו'. ולפי הדרש קאי על הקטרת שמכפר על לשה"ר. ויש לפרש עוד המשך
הפסוקים דמשום שעד שלא נתכפרו בדם לא היתה הקטרת מועילה לכפרה אלא להגין
שלא ימות כמו שכתבתי לעיל י"ג אבל עתה בא ענן הקטרת גם לכפרה אמנם לפי הפשט

קאי האי כפרה גם כן על שני הדמים. אלא וכפר על הקדש דלעיל (פס',טז) היתה הכפרה על הקודש והמקדש עצמם שלא יהיו פגומים מטומאה. וכפר בעדו וגו'. דהאי קרא הוא כפרה על ישראל מעון טומאת מקדש וקודשיו. ועיין בסמוך ובאמת גם זה הפירוש מפורש בתו"כ וביומא (מד,א) דמפרש האי קרא כפרתו קודם לכפרת ביתו וכו'. וזה אינו אלא בכפרת דמים.

פרק טז, יח

יח וַיֵּצֵא אֶל-הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לַפְּנֵי-ה' וְכָפַר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפֶּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל-קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סְבִיב:

וכפר עליו. ותניא בתו"כ כפרה שהיא בגופו. פירוש לא ככפרה שהיא על הפרכת שמתחלה כיפר על גוף הקודש כמו שכתבתי. ואח"כ כיפר על ישראל אבל כפרה זו דמזבח אינו אלא לכפר עליו לבד ולא על עון ישראל, שהרי המה כבר נתכפרו. והיינו דמסיים הפסוק ולקח מדם הפר ומדם השעיר וגו' בתערובת. ולא כמו בפרכת. והוא דכיון שאינו בא לכפרת ישראל גם כן אלא על המזבח לבדו, סגי במה שמערבין דם הפר שבא על הכהנים (פס',יד) עם דם השעיר שבא על ישראל (פס',טו) ביחד. ובה מתיישב גם כן מה שהקדים הכתוב וכפר עליו קודם המעשה, שלא כדרך המקרא בכל מקום.

פרק טז, כ

כ וְכֹלֵה מִכֹּפֶר אֶת-הַקֹּדֶשׁ וְאֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְהַקָּרִיב אֶת-הַשְּׁעִיר הַחִי:

וכלה מכפר את הקדש. לפי הפשט הכי פירושו דכלפי דכפרת מזבח החיצון ראוי להיות כל שעה וכדאיתא בזבחים (ו,ב) ומשום הכי באמת באים הרבה שעירים בשנה. ע"כ כתיב דכפרת מזבח הפנימי והקודש ואהל מועד בהזאות דמים אלו ביוה"כ יכלה לגמרי על כל השנה עד יוה"כ הבא.

פרק טז, כא

כא וְסִמְךָ אֹהֶלן אֶת-שְׁתֵּי (נְדו) [נְדו] עַל-רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחִי וְהַתְּנִידָה עָלָיו אֶת-כָּל-עֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל-רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד-אִישׁ עֵתִי

הַמְדַבְּרָה :

את שתי ידיו. עיין מה שכתבתי לעיל א' ד'.

לכל חטאתם. לכל מיני עבירות.

איש עתי. פירוש הפרחון שהוא מלשון הכתוב בס' ישעיה נ,ד לעות את יעף דבר. היינו חכם לב ויודע איך לעשות דבר בעתו.

המדברה. משמעות הלשון שילך חפשי במדבר. כמו לשון י"ד ז' גבי צפור מצורע וכך כתב בספר פענח רזי. אבל חז"ל דרשו אל ארץ גזרה (פס',כב) שהוא מתגזר ויורד כדאיתא בתו"כ והובא ביומא (טז,ב). ומכל מקום אין המקרא יוצא מידי משמעו והשלוח פועל באחד משני אופנים. אם הדור זכאי יורד השעיר לגזירה וכתרגום יונתן דאתי זיקא כו' ואם אין הדור זכאי הוא להיפך שהשעיר מתחזק ובורח למדבר וכדאיתא בירושלמי פרשה שני שעירי (ו,ג) כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים לא היה מגיע למחצית ההר עד שנעשה איברין איברין משמת שמעון הצדיק היה בורח למדבר והסרקין אוכלין אותו.

פרק טז, כב

כב וְנִשָּׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת-כָּל-עֹונָתָם אֶל-אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת-הַשְּׁעִיר בְּמִדְבָּר :

ושלח את השעיר במדבר. הוא מיותר. ולמדנו בפרש"י יומא (סח,ב) שאינו רשאי להתחיל עבודה אחרת עד שהגיע שעיר למדבר, שנאמר ושלח את השעיר במדבר ואח"כ ואת חלב החטאת ולא דוקא נקיט רש"י ואת חלב החטאת אלא גם הקודם לו ויצא ועשה את עולתו וגו' ולא עוד אלא אפילו קריאת התורה דוקא אחר שנודע שכבר הגיע השעיר למדבר כמובן מסדר המשנה (יומא סח,ב) דתנן אמרו לו לכהן גדול הגיע שעיר כו' ואח"כ בא לו כהן גדול לקרות. שגם קריאת התורה עבודה היא לעניין זה, משום דצורך עבודה שאחריה היא.

פרק טז, כג

כג וּבָא אֶהָרֶן אֶל-אֶהָל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת-בְּגָדָיו הַבָּד אֲשֶׁר לְבִשׁ בָּבֹאוֹ אֶל-הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם:

ובא אהרן אל אהל מועד. לפי הפשט חוזר לתחלת העניין דמדבר באהרן לבדו שאם רצה באיזה יום בשנה לבא אל אהל מועד יהיה אחר כל הכנות הללו. אבל כ"ז אינו אלא באהרן לבדו. אבל לדורות מתפרש הפסוק להוציא כף ומחתה וכפירוש הגמרא.

פרק טז, כד

כד וְרַחֵץ אֶת-בְּשָׁרוֹ בַּמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת-בְּגָדָיו וַיֵּצֵא וַעֲשֵׂה אֶת-עֹלֹתוֹ וְאֶת-עֹלֹת הָעֵם וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד הָעֵם:

וכפר בעדו ובעד העם. מכפר על חייבי עשה שלו ושל ישראל. דאף על פי שכל החטאות מכפרין על כל עשה, כדאיתא בזבחים (ז,א) דחטאת מכפרת על חייבי עשה כו' מכל מקום זה אינו אלא חטאת החיצון במזבח שמכפר על עשה ע"י עולה. מה שאין כן בזה החטאת שבא לפניו אין בו כפרה על חייבי עשה ומשום הכי מביאין עולות אלו לכפרה בפני עצמן.

פרק טז, כה

וְאֵת חֵלֶב הַחֲטָאֹת יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ:

ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה. אחר עשיית עולתו ועולת העם. ובכלל עשיה נכלל גם הקטרה, כמבואר בספרי פרשה ראה והובא בתוס' זבחים (ז,ב) ד"ה וזבחת. ואח"כ מקטיר חלב החטאות. וכך הדין דהקטרת עולה קודם להקטרת חטאת כדאיתא פרשה כל התדיר (זבחים פט,א). ורק בשמיני למלואים ט' י' כתיב ואת החלב וגו' ואח"כ וישחט את העולה וגו' וחדוש הוא באותה שעה, כמו שהיה יוצא מן הכלל גם בזה דחטאת החיצונה היתה נשרפת כדין עולה בזה הפרט שאינו נאכל מה שאין כן כאן בחטאת הפנימית שהיא כדינה. בדין חטאת קאי שהקטרת עולה קודם לחלבו. ועוד נתבאר שם טעמו של דבר דשם נשתנה הדין.

פרק טז, כז

כז וְאֵת פֶּרֶךְ הַחֲטָאֹת וְאֵת שְׁעִיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת-דָּמָם לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ יוֹצִיא אֶל-מַחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוּ בְּאֵשׁ אֶת-עֲלֹתָם וְאֶת-בְּשָׂרָם וְאֶת-פְּרָשָׁם :

יוציא אל מחוץ למחנה. יוציאו מיבעי, כמו דכתיב ושרפו. ובא ללמד דיציאת אחד נקראת יציאה וכדתנן פרשה טבול יום (זבחים קד,ב) היו סובלין אותו במוטות יצאו הראשונים והאחרונים לא יצאו הראשונים מטמאים בגדים והשניים אינם מטמאים בגדים עד שיצאו ומשום הכי כתיב יוציא דביציאת האחד מיקרי יציאה ומזה למדנו עיקר דין טומאה במוציא שאינו מפורש במקרא אלא השורף (פס"כ, כח) אלא משום דיוק יוציא למדנו. ועוד עיין בסמוך.

את עורותם ואת בשרם ואת פרשם. לפי סוגית הגמרא (יומא נ,א) הוא פירוש על הכתוב הקודם ואת פר החטאת, ומפרש מה נקרא פר עור ובשר ופרש. ומיהו לעיל ח' י"ז דכתיב ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו אי אפשר לפרש הכי. ע"כ ביארנו דהיינו ראשו שחשוב ככל הפר. וא"כ אפשר גם כן כאן לפרש הכי ואת פר החטאת היינו הראש, יוציא - יחיד לבדו שאין כבוד קרבן שיהיה הראש הנשחט נגרר ותלוי ע"כ טוב לחתכו ולהוציאו בפני עצמו.

ושרפו באש. הרבה יתעסקו בשריפה והוצאה לשם שריפה בכלל.

את עורותם וגו'. פירוש עם עורותם. ועל כורחך צריך אתה לפרש הכי לר' שמעון דסבירא ליה בפרשה טבול יום (זבחים קד,ב) דאין המוציא מטמא בגדים עד שיוצת האש ברובן וא"כ אי אפשר לפרש יוציא בלשון יחיד כמו שכתבתי אלא דמפרש דמיירי בראש הפר.

פרק טז, כט

כַּט וְהִתְּהָ לְכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ תִּעֲנֶנּוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרַח וְהַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:

והיתה לכם וגו'. מה שכתוב להלן היינו הענוי והשביתה בחודש השביעי. **האזרח.** פירוש בסוכה (כח,א) דאזרח גברי משמע. אלא דמרבינן מהאזרח לרבות נשים אפילו לתוספת יוה"כ יע"ש. ויש להבין למאי פירוש הכתוב האזרח והגר. דיהא משמע דעיקר אזהרה שייך יותר באזרח לא לכתוב כלל. וממילא הכל בכלל. אכן לפי מה שרמז לנו הכתוב לעיל ט"ז שיוה"כ הוא יום מלחמה לישראל. וזה ברור שאין מלחמתן של שרי אוה"ע עם כל יחיד מישראל, דמה להם עם יחיד. ותו, דא"כ היאך יתבאר לשון חז"ל בויק"ר (ל,ב) על הפסוק ולקחתם לכם. נעימות בימינך נצח דמצות לקיחת הלולב בא ללמד שנצחנו המלחמה והרי אין אדם יודע דינו. אלא המלחמה הוא עם כלל קיום האומה שהוא נגד טבע הבריאה ואין מזל לישראל ורק השגחת ה' שבא ע"פ תורה ועבודה וגמ"ח מקיימם. וע"ז המה שרי אוה"ע מדיינים או שראויים לאבדם או להכניסם בכלל אוה"ע.

(הרחב דבר: וכלשון הפסוק בהלל. אפפוני חבלי מות. היינו שהמה מדיינים אותנו לחבלי מות. או מצרי שאול מצאוני. היינו שאומרים להיות ככל הגוים בית ישראל. ומפרש צרה ויגון אמצא. פירוש שרוצים שאמצא או צרה, היינו מפן האחד. או יגון מפן השני. אבל ואנחנו בשם ה' נזכיר ובטוחים אשר ה' אתנו וישמרנו לעולם מכל צרה ויגון.)

ועל זה נכרת ברית עם משה אחר העגל כמו שכתבתי בספר שמות ל"ד י'. אכן איכא צערא בעלמא מכח הדין ועל זה נצטוינו על הצום הקדוש ובמצותיו. והרי ידוע שאין נשים בעלי מלחמה וכן לא שייך המלחמה לגרים גרורים כ"א לאזרחי ישראל אלא שמכל מקום הכל מצווין בצום משום כפרת עון שיש לכל אחד וזה שייך גם לנשים וגרים אבל עסק המלחמה אינו שייך כ"א לאזרח. משום הכי נתפרש האזרח. ועוד עיין במצות סוכה להלן כ"ג מ"ב. ועוד עיין להלן כ"ד ט"ז.

פרק טז, ל

ל פִּי-בָיִים הִזָּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטָהַר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ :

לפני ה' תטהרו. האי תטהרו מיותר שהרי קאמר לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה'. על זה דרש ר"ע שלהי משנה דיומא (פה,ב) אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. ומפרש ר"ע האי תטהרו על שתי הכוונות ויהא מתפרש לפני ה' גם על לפניו גם על לאחריו וכאלו כתיב לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה'. לפני ה' תטהרו. והכונה בפירוש הראשון כמשמעו שאתם מיטהרין לעמוד לפני ה' ולעבדו מכאן ולהבא בטהרה. והוסיף עוד פירוש לפני ה' תטהרו. ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים.

פירוש קדושת היום בעצמו מכפר על עשה אפילו לא עשה תשובה כמבואר בירושלמי יומא פ"ח ה"ז ושבועות פ"א וכן הוא ברמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ב. אבל אינו מכפר אלא סוף היום, כדתיא בתוספתא יומא ספ"ד חומר בשעיר שהשעיר מכפר מיד ויוה"כ עם חשיכה. ע"כ בא הכתוב לזרז את האדם שישוב ויהיה מיטהר עצמו קודם שהקב"ה יטהר אותו בסוף היום. וזהו לפני ה' תטהרו. ובא ר"ע והסביר הזרוז ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. והרי זה דומה לילד שטינף את עצמו ובא אביו לרחצו ולנקותו בא פקח אחד וא"ל איך לא תבוש להעמיס על האב כל הטורח אלא הקדם ורחץ עצמך כל האפשר עד שלא בא אביך ואח"כ יגמור האב הנקיין. כך התשובה מכפרת על עשה בלי עצם היום של יוה"כ וזה מיקרי שהאדם מטהר עצמו. ועצם היום בגזרת ה' מכפר על לא תעשה. או אפילו על עשה אם לא עשה תשובה כנ"ל ואמר הכתוב תנקו עצמכם קודם שבא ה' לנקות אתכם.

פרק טז, לא

לא שבת שבתון היא לכם וענייתם את-נפשתיכם חקת עולם:
שבת שבתון. יבואר להלן כ"ג ל"ב.

פרק טז, לב

לב וכפר הכהן אשר-ימשח אתו ואשר ימלא את-ידו לכהן תחת אביו ולבש את-בגדי הקדש:
וכפר וגו'. חוזר לעניין הפרשה דבאותו יום הכפרה יעשה הכהן כך. ועל זה מסיים והיתה זאת לכם וגו' היינו עיקר עבודת היום בפרשה.

פרק טז, לד

לד והיתה-זאת לכם לחקת עולם לכפר על-בגדי ישראל מכל-חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את-משה :
והיתה זאת לכם לחקת עולם. דייק הפסוק זאת. פירוש דכל הפרשה שנאמר לאהרן שמותר בכל יום לבא אל הקודש אם ירצה רק בזה הסדר של הפרשה. כ"ז אינו לחקת עולם אלא לאהרן. אבל הא דכתיב בעשור לחודש וגו' מחויב אהרן לבא אל הקודש בזה הסדר. זאת לכם לחקת עולם.
אחת בשנה. כבר נדרש בתו"כ על זה. ולפי דברינו דאהרן היה יכול להביא זה הסדר בכל יום שירצה מתפרש משמעות הכתוב דלדורות אינו כן. ודוקא אחת בשנה ולא יותר.
ויעש וגו'. כלפי דתנן במנחות (מה, ב) שכל האמור בתו"כ לא קרב במדבר וסלקא דעתך דהוא הדין קרבנות יוה"כ לא היה חובה עליו משום הכי כתיב ויעש כאשר צוה וגו'.

פרק יז

פרק יז, ב

ב דָּבַר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בְּנָיו וְאֶל כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה'
לְאמֹר:

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צוּה ה' לְאמֹר. ידוע בנדרים פי"א (עח,א) ובב"ב פרשה יש נוחלין (קכ,ב) למדו מלשון זה הדבר בגזירה שוה מפרשה נדרים דשואלין על נדרי קרבנות כמו התם כתיב זה הדבר אשר צוה ה'. ולמדין שתי פרשיות הללו זמ"ז לעניין מומחה וג' הדיוטים כמבואר שם.

ולפי הפשט כתיב כאן אשר צוה ה' דמשמעו כמה פעמים שבא בקבלה כמו שביארנו ס"פ שמות (מ,יט) ההכרח לזה, משום דכאן בא העניין בקבלה בעיקר פירוש הפרשה. דמשמעות הפסוקים קאי ביחוד על דור המדבר. ובחולין ג"כ. אבל בקבלה בא דהוא הדין לדורות ובקדשי מזבח. כאשר יבואר עוד. [ובפרשה נדרים כתיב זה הלשון משום התרת נדרים].

פרק יז, ג

ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ-כֶּשֶׂב אוֹ-עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה:

אשר ישחט וגו'. פרש"י במוקדשין דבר הכתוב. וכתב הרמב"ן דזה לר"ע (חולין טז,ב) דסבירא ליה בשר תאווה היה מותר במדבר. אבל לר' ישמעאל המשמעות כפשוטו דאפילו חולין אסור היה במדבר. אבל מלשון הרמב"ם הל' שחיטה פ"ד הי"ז מבואר דאפילו לר"ע הכי הוא דהמשמעות כפשוטו. ולא היה מותר במדבר בשר תאווה אלא בנחירה דוקא ולא לשחוט. ומשום שהיו רגילים לשחוט במדבר לשעירים כדי להביא את שטף הדם לע"ז. אבל בנחירה לא היו רגילים להקריב לע"ז. משום הכי לא אסר הכתוב לאכול לתאווה אלא שחטה ולא נחלקו ר"ע ור' ישמעאל אלא במשמעות הפרשה דכי ירחיב וגו' דשם כתיב מצות שחיטה חולין אבל במשמעות פרשה זו דשחטי חוץ לא נחלקו לעולם. ולכולי עלמא היה מתפרש אפילו בחולין שהרי סתם כתיב אשר ישחט וגו' אבל לדורות היה פירוש הפרשה במוקדשין. מעתה לא נחלקו דרשת התורה כהנים והמדרש שהביא הרמב"ן במשמעות הפרשה, דהתורה כהנים מדריש לדינא לדורות והמדרש לפי דרכו דרש באגדה שהיתה לשענתו ועיין עוד מה שכתתי בספר במדבר (יא,כב)

(הרחב דבר: והכי מוכח בסוגי' דחולין דט"ז ב' דאוקי רבה ההא דתנן לעולם שוחטין כר' ישמעאל ומתקיף לה רב יוסף האי לעולם שוחטין לעולם שוחטין ואוכלין מיבעי לי'. ופרש"י

כיון דלא כו' ודחוק. ולדעתנו הכי פירושו שהרי לעניין שחיטה לא נחלקו ר"י ור"ע מעולם שהיה אסור במדבר לתאווה. אלא לאכילה פליגי, דלר"ע היו אוכלין גם בשר נחירה. וא"כ עיקר הדיוק אוכלין. והא דלא אוקי באמת כר"ע, ומשום שחיטה, דמדבר היה אסור לשחוט. היינו משום קושיא אחריתי דשם).

פרק יז, ד

ד וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהַקְרִיב קֶרְבָּן לַה' לְפָנָי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָם שְׂפָדָּ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עִמּוֹ:

אשר הם זבחים על פני השדה. שהכינו לכך. וא"כ המה חולין. ומכל מקום והביאם לה' וגו'.

וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. אין הלשון מדויק והכי מיבעי וזבחו אותם זבחי שלמים לה'. אלא כלפי שהתיר הכתוב באותה שעה דבר שהיה אסור לדורות. דבא"י שהיה בשר תאווה מותר, היה אסור להביא שלמים כדי לאכול הבשר לתיאבון, דמשלחן גבוה קא זכו, ומי שאוכל בשר קרבן הרי זה דומה לאוכל על שלחנו של מלך. והושע הנביא (ט, ד) הוכיח את ישראל לא יסכו לה' יין ולא יערבו לא זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה'. פירוש אחר שאוכלים לנפשם כמו לחמם והרי זה כמו שלא בא בית ה'. משום הכי לא יערבו הנסכים לרצות הקרבן. אבל כל זה היה בא"י דמי שירצה בשני תאווה היה אוכל כאשר תאווה נפשו. אבל במדבר שלא היו יכולים לאכול בשר תאווה. ואפילו לר"ע דבשר נחירה היה מותר מכל מקום לא היו רגילים בכך. והרי גם לר' ישמעאל היו רשאים בכל שאינו ראוי לקרבן כדאיתא בחולין שם, אלא לא היה מצוי כ"כ משום הכי התיר להם הקב"ה להקריב שלמים כדי לאכול הבשר לנפשם, אף על פי שאין זה כבודו ית' מכל מקום הניח להם כדי להפרישם משעירים שהיו רגילים בהם במדבר ביחוד, כידוע דשם עיקר משכן שדים. והיינו דאיתא ברבא פרשה זו (כב, ח) משל למלך שהיה בנו רגיל בנבילות וטריפות צוה עליו המלך שלא יאכל כ"א על שלחנו. רוצה לומר דאף על פי שא"כ בעל כורחך מוכרח להקל ממנו מורא שלחן המלך כדי שיהא אוכל לשובע נפשו מכל מקום הוא כדאי כדי להפרישו מנבלות וטריפות. וכל זה רמז הכתוב וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. פירושו עמם. תכלית השלמים יהא גם לגבוה גם לנפשם. וכיוצא בזה נתבאר ס' דברים א' ט"ו. וביאר הכתוב דרק החלב והדם יהא לגבוה אבל הבשר יהא לתיאבון. ולא כמו שאוכלין משלחן גבוה כמו לדורות. ועיין מה שכתבתי בס' דברים י"ב ח'. ומשום הכי בפסוק הסמוך דכתיב וזרק את הדם והקטיר החלב. לא כתיב נמי והבשר תאכל כמו בס' דברים י"ב כ"ז דשם אכילה הוא מצוה והכא רשות כמו שכתבתי.

פרק יז, ז

ז וְלֹא-יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת-זִבְחֵיהֶם לְשַׁעִירִים אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֲקַת עוֹלָם תִּהְיֶה-זֹאת לָהֶם לְדוֹרֹתָם:

לשעירים. השדים נקראם כך באשר הם אינם בעלי מנוחה ורק טסים כטבע שער. ועוד עיין בס' דברים ל"ב י"ז
תהיה זאת להם לדורותם. פירוש אף על פי שכל הפרשה של חולין אינה לדורות. אבל איסור זביחה לשעירים אסור לדורות ג"כ.

פרק יז, ח

ח וְאֵלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר אֲשֶׁר-יָגוּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר-יַעֲלֶה עִלָּה או-זִבַּח:

ואלהם תאמר. פירוש לכולם לאהרן ובניו וכל ישראל ובא ללמד שגם ישראל מוזהרים על העלאתה כמו כהנים. דסלקא דעתך שאין מוזהר על העלאת חוץ אלא מי שראוי להעלות בפנים, וכמו שאין זר חייב על ביאה לקדש הקדשים משום שאין עליו מצוה ליכנס באיזה זמן. וכיוצא בזה כתבו התוס' יבמות (לב,ב) דבטומאה לא הוזהרו זרים על העבודה, היינו משום שאין בהם מצוה בטהרה. וא"כ סלקא דעתך דדוקא בשחיטה שכשרה בזר בפנים הוא מוזהר בחוץ מה שאין כן העלאתה. משום הכי הוצרך הכתוב לפרש שגם ישראל מוזהרים. ואפילו הגר אשר יגור בתוכם. שאינו רגיל להעלות בעצמו בחוץ דגם בהיתר במות לא הכל היו מקריבין אלא אדם המעלה כמו כהני במות. מה שאין כן גר שהוא אדם פשוט ואינו רגיל להעלות בחוץ סלקא דעתך שאינו חייב על העלאת חוץ בשעת איסור במות, קמ"ל דאפילו גר חייב כרת. והיינו דדייק הכתוב אשר יגור בתוכם ולא כתיב הגר בתוכם כמו להלן י' י"ב י"ג ללמדנו אפילו עדיין אינו גר בישראל וא"כ בודאי אינו אדם המעלה אלא אחר שנתגייר ודעתו שיגור בישראל הרי זה חייב כרת.

פרק יז, יא

יא כִּי-נִפְשׁ הַבֶּשֶׂר בְּדָם הוּא וְאֲנִי נֹתַתִּיו לָכֶם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי-הַדָּם הוּא בְּנַפְשׁ יִכָּפֵר:

כי נפש הבשר וגו'. אמר הכתוב טעם איסור אכילת דם בהמה ביתית משום דנפש בשר הבהמה בדם היא משום הכי ניתן לכפר על נפש ישראל שחטא בתאוה. שהדם הוא נפשו של אדם החוטא. ובאשר חלקו של המקום הוא כמו חלב הבהמה משום הכי אסור באכילה ואפילו חולין ובעל מום, כמו בחלב, דכך עלה בטבע היצירה שיהא חלב ודם בהמה ביתית לגבוה. ע"כ אין טעון כסוי בעפר אפילו חולין ובעל מום, שלא משום בזיון הוא אסור באכילה כמו דם חיה ועוף שיבואר בסמוך. אלא משום שהוא חלק גבוה. ועיין מה שכתבתי בס' דברים ט"ו כ"ג עוד טעם.

פרק יז, יג

יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוּ-עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת-דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעֵפֶר:

אשר יצוד ציד חיה וגו'. כלפי שביאר הכתוב בסמוך טעם איסור דם אלו הברואים משום בזיון נפש פראים אלו כאשר יבואר. משום הכי הקדים הכתוב בלשון אשר יצוד דעפ"י רוב, חיה או עוף המה טעונים צידה והמה חפשים בלי עול וממילא כן הדין בשאינם טעונים צידה, דמכל מקום כך נוצר טבע נפש חי ועוף שיהיו פראים. ושינה הכתוב כאן לכתוב מבני ישראל ובכל הפרשה כתיב מבית ישראל. היינו משום דבית ישראל משמע גם כן נשים. ונשים לאו בנות צידה הן שאין דרכן בכלי זיין ע"כ כתיב בני ישראל. **וכסוה בעפר.** ללמדנו שמי שנפשו פראי ראוי לכך. וכדאיתא באבל רבתי פ"ב בבנו של ר' חנינא בן תרדיון שיצא לתרבות רעה ונהרג וקראת עליו אחותו ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. זהו משפטו של אדם פרא.

פרק יז, יד

יד כִּי-נִפְשׁ כָּל-בְּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּם כָּל-בְּשָׂר לֹא תֹאכְלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל-בְּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל-אֹכְלֹי יָכֹרֵת:

כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. קאי בנפש האדם משום הכי אומר לבני ישראל שלא יאכל דם חיה ועוף שהוא דם פראי כי נפש כל האדם דמו הוא. וימצא האוכלו טבעו פראית, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל לפי דרכו. **כי נפש כל בשר.** היינו של חיה ועוף מה שהוא פראי. **דמו היא.** טבע דמו היא הנותנת לכך. ע"כ כל אוכליו יכרת. אפילו מי שגבר על טבעו ואין לחוש לכך מכל מקום אין נפקא מינה אלא כל אוכליו יכרת.

פרק יז, טו

טו וְכָל-נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבִלָה וְטֵרֶפֶה בְּאֶזְרַח וּבְגֵר וְכִבְשׁ בְּגֵדֹי וְרִחֵץ בְּמֵיִם וְטָמְא עֵד-הָעָרֶב וְטָהַר:

אשר תאכל נבלה וטרפה. עפ"י הפשט הפסוק תמוה. שאין מקום לפרש על חיה ועוף שהם נבלה או טרפה. שהרי דין חיה כבר נתפרש בפרשה שמיני דטמאה לעולם נבלתה במגע ובמשא וטהורה דוקא כי ימותו ואז מטמא במגע ובמשא ובאכילה. אלא על כורחך מיירי בעוף לחוד, וכדרך המקרא כמו שכתבתי לעיל י"ג כ'. דמיירי במידי דסליק מינה בפסוק הקודם. ואם נפרש נבילה או טריפה ויהיה הפירוש טריפה שנשחט מטמא באכילה. זה גם כן אי אפשר שהרי סתם נבילה משמע גם כן אפילו נשחטה כמו לשון הכתוב בבהמה טמאה, דבבהמה טהורה כתיב (לעיל יא,לט) כי ימות ובטמאה כתיב

(שם, כד) נבילה משמע בכל אופן אפילו נשחט, וא"כ יהא במשמע כל עוף שחוט, וזה אי אפשר לומר כן. ותו, הא ק"ו היא מה בהמה שמתמאה במגע ובמשא שחיתת טריפה מטהרה מטומאה עוף שאינו מטמא אלא באכילה לא כל שכן. וזה הק"ו שנינו במשנה זבחים פ"ז. (ט, ב). אלא על כורחך פירוש נבלה וטרפה יחד. והכונה דעוף טריפה אין דרכו להיות נשחט, דבהמה טריפה דרכה להיות נשחט כדי לטהר מטומאת מגע ומשא, מה שאין כן עוף, דוקא כשר דרכו להיות נשחט לאכילה, ולא טריפה. וממילא כיון דנטרפה, למדנו דמיירי בלא נשחטה. והדרשה בפרש"י תדרש מדלא כתיב בפירוש בלשון מבואר וכי ימות מן העוף וגו'.

פרק יז, טז

טז ואם לא יכבס ויבשרו לא ירחץ וינשא עונו :

ונשא עונו. הדרש ידוע דקאי בטומאת מקדש וקודשיו. אבל לפי הפשט כך העניין דמי שאכל מאכלות אסורות ראוי בהגיעו לתשובה לטבול עצמו ובגדיו כמבואר באבות דרבי נתן (פ"ח, ח) בריבה שנשבית בין הגוים וכשפדאזה צוה ר"י לטבול אותה משום שאכלה מאכלות אסורות. מיהו נבלת בהמה אפשר להיות בשגגה שלא נשחט כדין וכן טריפה אפשר שנודע אח"כ שהיא טרפה. אבל נבילה וטריפה וכמו שפירשנו, שהיא טרפה וממילא לא נשחטה והרי היא נבילה. משום הכי אפילו כשהוא שב טעון טבילה ושנוי בגדיו לטהרה ואם לא התעורר לזה ונשא עונו. דמאכל איסור מטמם וגורם לחטוא להבא, כמו שכתבתי בספר דברים (ו, י). ועיקר אזהרת הכתוב הוא על רחיצת גופו כמו לפי הדרש דקאי על טומאת מקדש וקודשיו כן הוא לפי הפשט. וכן הוא ביו"ד סימן רס"ח לעניין מומר.

פרק יח

פרק יח, ב

ב דבר אל-בני ישראל ואמרת אלהם אני ה' אלהיכם:

אני ה' אלהיכם. הקדים לומר כן בזה הפרשה ביחוד, מה שאין כן בכל הפרשיות שמצוי זה הלשון אחר האזהרה. אבל כאן הקדים מתחילה באשר פרשה של עריות עניין קשה היה לקבל נגד הרגלם עד מתן תורה וכדאיתא בשבת (קל, א) שלא קבלו פרשה זו אלא בקטטה משום הכי הקדים אני ה' אלהיכם. ובעל כורחכם תקבלו גזרותי. וכעניין דמפרש במכילתא לשון עשרת הדברות אנכי ה' אלהיך. ועתה תקבלו גזרתי לא יהיה לך.

פרק יח, ג

ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכוּ :

כמעשה וגו' לא תעשו ובחקתיהם לא תלכו. הקדים אזהרות הללו לפרשה עריות באשר אדם עושה עבירה זו בשני אופנים. א' מראש פרעות התאווה פורץ גדר חקי התורה וחקי הדעת של האדם ג"כ. אבל זה האופן לא מיקרי הליכה אלא מעשה משום שאינו בא אלא במקרה. ב' מחקי המדינה שכך הנהיגו להתהלך באופנים הללו. והעובר על חקי התורה אינו מצד תאוה אלא כך המנהג. ע"כ הקדים הכתוב כמעשה ארץ מצרים שראיתם רגילים לפרוץ בתאותם כל חקי ודעת אנושי אתם לא תעשו כן, ותגדרו בפני התאוה הבא במקרה.

ובחקתיהם. שחקקו מדעת גדוליהם שראוי לנהוג כך להיות אח נושא אחותו וכדומה. לא תלכו. לא תנהגו. מלשון הליכות עולם לו בחבקוק (ג,ו). היינו הנהגת העולם. וכן הרבה. ומשום הכי לא כתיב מעשה ארץ מצרים וארץ כנען ביחד. היינו כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה. וכמעשה ארץ כנען וגו' לא תעשו ובחקתיהם לא תלכו. היינו משום דבמצרים לא היו חקים בעיני אישות ולא היה רק מעשה תאוה. אבל בארץ כנען היה גם מעשה תאוה גם חקים רעים.

אשר ישבתם בה. אשר אני מביא אתכם שמה. באמת אין נפקא מינה בזה וגם כל חקות העובדי כוכבים אסור אלא משום דמחמת זה אתם עלולים להיות נכשלים באלה ע"כ הנכם צריכים להזהר הרבה כמו שכתבתי להלן ה'. כאשר יבואר שם. וכיוצא בזה הרבה בספר דברים כמו שם (ו,יב) השמר לך וגו' ובפרשת נצבים יבואר הרבה ברצות ה'. שהזהיר הכתוב לעשות גדרים במקום שעלול להיות נפרץ ביותר וכן איתא בעבודת כוכבים ד"ז ב' דלא ליזיל אפיתחא זדונות דלא כייף יצריה ובמקום דלא אפשר בע"כ צריך לעצות אחרות שלא יכשל.

(הרחב דבר: ובתו"כ דרשו מכאן לדור אחרון שהתעיבו מעשיהן יותר מכולם שנא' אשר ישבתם בה ומנין שישבתם של ישראל גרמה להם לכל המעשים הללו שנא' אשר ישבתם בה וכן בארץ כנען דרשו שדור אחרון התעיבו מעשיהם יותר מכולם. ושביאתם של ישראל גרמה להם לכל המעשים שנא' אשר אתם באים וגו'. וכ"ז אינו מעניין הפרשה והאזהרה אלא בתורה כונה שניה, ללמדנו דרך אגדה שהקב"ה מסבב ופותח לרשעים שיבאו ליד השחתה יתירה כדי שיגיע הדין לאבדם וכך מדתו ית' כמו שכתבתי בס' בראשית י"ט א'. אבל לעניין הפרשה הוא כדי ללמדנו להיות נזהר ביותר. משום שישבתם בה. ומשום שאני מביא אתכם שמה.)

ארץ כנען. ייחד הכתוב אומה זו. מבואר הם היו מקולקלים ביותר מכל שבע אומות. דבאמת איתא בב"ר פרשה לך לך (לט,ח) כשבא אברהם אבינו לא"י ראה אותם חורשים

בשעת זריעה כו' ונהנה מזה שראה אותם עוסקים בדרך ארץ ולא בתאוות. אבל הוא נכנס מצפון א"י. אבל הכנענים היושבים על הים ועל יד הירדן שעוסקים במסחור המים היו משוקעים בתאוות ביותר.

פרק יח, ד

ד אַת-מִשְׁפָּטִי תַעֲשׂוּ וְאַת-חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בְּהֵם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

את משפטי תעשו. ידוע פירוש התו"כ ובגמרא יומא (ב,זס) מצות שדעת אנושי נותנת ג"כ. והזהיר הכתוב שזה יהיה מעשיכם בלא פרצה עפ"י התאוה. ולא הוצרך להזהיר להתהלך במ דהיינו שיהיה כך מנהגם של ישראל. דזה מובן שאחר שכך גם הדעת נותנת. יהיה כן המנהג.

ואת חקתי תשמרו ללכת בהם. דברים שאין דעת אנושי נותנת כמו שעטנז וכדומה מכל מקום תהיו נשמרים להנהיג כך. והנה כבר ביארנו בספר שמות י"ח ט"ז שכל מצות ה' הנה חקים וגזרות ואף על פי שבאמת גם דעת אנושי נותנת כך. אבל לא משום זה נצטוינו מפי ה' אלא משום שהם חקים, וכמו שביארנו הכתובים במצות כבוד אב ואם שבדברות הראשונות ושבס' דברים ונפקא מינה בזה בכמה פרטים במצות אלו גם כן שאין דעת תורה כדעת נוטה של בנ"א יעיי"ש ואחר שכן הוא, לא היה לרבותינו ז"ל לפרש כאן חקים על לבישת שעטנז וכדומה.

אלא מדחלק הכתוב כאן משפטים וחקים ראו לפרש כן. והוא מדויק לפי העניין שאזהרה על הליכה שהוא להנהיג כך לא שייך על מצות שהדעת נותנת גם כן כמו שכתבתי. שאף על פי שיש בהם פרטים שיוצא מדעת אנושי מכל מקום לא שייך על זה אזהרת מנהג שזה אינו אלא מקרה. משום הכי מוכרח לפרש כאן מצות שאין דעת אנושי נותנת כלל.

פרק יח, ה

ה וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-חֻקֹּתַי וְאַת-מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֱדָם וְחֵי בְהֵם אֲנִי ה':

ושמרתם את חקתי וגו'. זה הפסוק לפי הפשט נראה מיותר. וגם מוקשה שנוי לשון מפסוק הקודם שהקדים חקים למשפטים ורש"י הביא שתי דרשות שבתו"כ לרבות שאר דקדוקי הפרשה, דבר אחר ליתן שמירה ועשיה לחקים כו'. והנה בכל זה לא נתיישב השנוי. וגם עיקר הדרשה הראשונה משמע מגוף הברייתא שבתו"כ שלא משום יתור באנו לרבות כלשון רש"י אלא הוא גוף הפסוק ולא רבוי. דהכי תניא בפרשה י"ג הי"א ושמרתם את חקתי ואת משפטי. שאין לי אלא מה שפרט הכתוב, שאר דקדוקי פרשה מנין, ת"ל ושמרתם את חקתי ואת משפטי.

אלא כך העניין דהא שאנו רגילים לפרש ע"פ התו"כ וגמרא יומא הנ"ל משפטים מצות שיש בהם טעם וחקים מצות שהשטן משיב עליהם. זה אינו אלא במקום דכתיב משפטים

וחקים. אבל בכל מקום דכתיב חקים ומשפטים אין המשמעות כן להקדים מצות שאין בהם טעם ליש בהם טעם. אלא עיקר הפירוש כמבואר בספרי דברים כמה פעמים. וברייתא אחת הובא בקידושין (לז,א) אלה החקים אלו המדרשות והמשפטים אלו הדינים. פירוש חקים המה המדות שהתורה נחקקת בהם איך לדרוש ולהוציא מדיוק המקרא הלכות שלא נתפרשו. והכי דרשינן בכריתות ((יג,ב) את כל החקים אלו המדרשות. והמשפטים אלו הדינים שנחקרו עפ"י החקים. והכי מבואר בירושלמי נדרים פ"ד והובא בר"ן שם (לז,א) יכול אף מקרא ותרגום אתה למד בחנם, ת"ל חקים ומשפטים כאשר צוני. חקים ומשפטים אתה למד בחנם ואי אתה למד מקרא ותרגום בחנם. הרי מבואר כמו שכתבתי דפשט של גוף המקרא אינו בכלל חקים ומשפטים. ובס' דברים יבואר כמה פרשיות דכתיב בהם חקים ומשפטים ואי אפשר לפרשם באופן אחר.

וכן הרבה פעמים מצינו שאפילו כתיב חקים לבד המשמעות כללי התורה. אבל כמה פעמים כתיב חקים לבד שיש להם משמעות אחרת. כמו בספר שמות (יח,טז) והודעתי להם את חקי האלהים. ועוד עיין מה שכתבתי ר"פ אם בחקתי עוד כונה אחרת. וכן כמה פעמים דכתיב משפטים לחוד. ומתפרש גם כן הלכות שנחקרו ע"פ תורה שבע"פ כמו דאיתא בסנהדרין (פז,א) כי יפלא ממך דבר למשפט. זה הדין ומפרש בגמרא זה בתו מאנוסתו דלמדין מגזירה שוה. והכי פירוש הרמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב הא דכתיב ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה אלו דברים שילמדו אותם מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם עכ"ל. והכל לפי העניין של אותו פסוק. ועוד עיין ספר שמות כ"ד ג-ד'.

אך במקום דכתיב חקים ומשפטים אי אפשר לפרש אלא כמו שכתבתי.

(הרחב דבר:) והכי פירוש בתנחומא ר"פ שופטים הא דכתיב בתהלים מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. דבריו אלו דברי תורה חקיו אלו מדרשות משפטיו אלו הדינים. והנה החל הכתוב בתרתי חקיו ומשפטיו. וסיים ומשפטים בל ידעום. ואף על פי דבתנחומא שם מפרש ומשפטים בל ידעום דיני ממונות שבין אדם לחבירו. זה אינו אלא דרש וכוונה שניה, מדשינה הכתוב ומשפטים ולא משפטיו, אבל ודאי פשט הפסוק ומשפטים בל ידעום היינו ומשפטיו הלכות. והכי מבואר בחגיגה (יג,א) אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים שנא' ומשפטים בל ידעום. וא"כ אמאי לא כתיב חקים.

אלא הכי פירושו מגיד דבריו הוא תורה שבכתב. והפירוש מגיד להבין דקדוקי המקרא כלשון המכילתא פרשה יתרו ותגד לבני ישראל תדקדק עמהם. חקיו ומשפטיו. המה דרשות עפ"י חקי המדות וההלכות שיוצא עפ"י חכמת התלמוד ע"י החקים. לא עשה כן לכל גוי. קאי על דבריו שעובדי כוכבים אף על פי שלמדים מקרא וכך רצונו ית' שע"כ נצטוו יהושע לכתוב על האבנים בשבעים לשון כדאיתא בסוטה (לה,ב). ובפירוש אמר ה'

למשה שעושה המופתים למען ידע פרעה כי לה' הארץ. וכן הרבה. ובס' יהושע כתיב למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה היא. והאיך אפשר לומר שלא חשש הקב"ה אלא לגוים שבדור ההוא. אלא ודאי שהרצון היה שילמדו מקרא. אבל מכל מקום אין בהם תבונה לעמוד על דקדוקי המקראות. והכי איתא בש"ר פרשה (ל,יב) ובכמה מקומות שאמר עקילס הגר להקיסר ששאלו למאי נתגייר והשיב לו כדי לדעת את התורה, שאי אפשר בהיותו ערל שנא' מגיד דבריו ליעקב. והרי הוא למד מקרא בהיותו גוי וכן הקיסר וכמה חכמי אוה"ע. אלא ידע עקילס פירושא דהאי קרא שאין הקב"ה מסייע להבין המקרא בדיוק אלא ליעקב. ומשפטים בל ידעום. מזה אין יודעים כלל ולא רצה הקב"ה שידעו. והנה החקים שהם הכללים כהויתן אין ענין אם ידעו אותם עובדי כוכבים שהרי לא ידעו איך לדרוש ולהשתמש בהם. ועיין ס' דברים ד' ו' אשר ישמעון את כל החקים האלה שביארנו על י"ג מדות יע"ש. אבל המשפטים בל ידעום שהוא התלמוד. ויבואר עוד לפנינו).

אמנם בזה הפסוק שאנו עומדים בו, שתיים זו שמענו בפירושו. א' הוא הפירוש שבכל מקום דכתיב חקים ומשפטים שהוא עסק התורה והכי פירוש ברייתא שבתו"כ והובא בסנהדרין (נט,א) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים כו' אלא אפילו גוי ועוסק בתורה ה"ה ככהן גדול. הרי דלא פירשו על מעשה המצות אלא על עסק התורה שהוא ללמד הלכות עפ"י החקים שהן כללי התורה, ויבואר עוד לפנינו ביאור הפסוק. ב' הוא מעשה המצות שאין בהם טעם ושיש בהם טעם. ואף על פי שאין הפירוש כן בכל מקום דכתיב חקים ומשפטים מכל מקום כאן מתפרש הכי מדבר הלמד מענינו, שהיא גם כן מדה בתורה. ועיין מה שכתבתי בס' שמות ח' י"ג וכיוצא בזה כתבו התוס' סנהדרין (עט,ב) מכה אדם. ומכה בהמה בפירוש פסוק מכה אדם וזהו הדרש בתו"כ ליתן שמירה ועשיה לחקים כו' דקאי על מעשה המצות כמובן מפרש"י. וכך כתב הרמב"ם שלהי הל' מעילה. וזה הפירוש נשנה עוד בתו"כ והובא ביומא (פה,ב) ובכל מקום וחי בהם ולא שימות בהם. וזה לא מיירי בעסק התורה אלא במעשה המצות. והכי תנן שלהי מס' מכות (כג,א) ר' שמעון אומר ממקומו הוא למד שנאמר ונכרתו הנפשות העושות כו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. הא כל היושב ולא עבר עבירה כו'. אבל זה הפירוש על כורחך אינו לפי הפשט. תדע, שהרי עיקר זה הפסוק כתיב בפרשה עריות, ואנן קיימא לן דבגילו עריות יהרג ואל יעבור. [אם לא שנימא כדעת השאלתות דרב אחאי פרשה וארא סי' מד דהא דבגילוי עריות יהרג ואל יעבור אינו אלא שלא ברצונה ומשום דפגים לה והוי כקטלא, אבל ברצונה הוי גילוי עריות כשאר עבירות שבתורה שיעבור ואל יהרג. אבל לדעת שאר פוסקים] צריך לומר דזה הדרש אינו אלא כונה שניה וקאי על שארי מצות. זהו המתבאר בכלל ענין זה המקרא. וכיוצא בזה בס' דברים ו' א' וזאת המצוה החקים והמשפטים. פירוש בב"ק (פז,א) משפטים דינים שבין אדם לחברו. והוא כונה שניה, וכמו שכתבתי שם הרמז על זה.

ועתה עלינו לבאר חלקי המקרא עפ"י שני הכוונות.

אשר יעשה אותם וגו'. לפי פירוש השני דקאי על מצות התורה משמעו אשר יעשה בפועל. וכדאיתא במשנה דמכות הנ"ל (כג,א) דהיושב ולא עבר עבירה שהגיע לידו, דומה כאלו עשה מצוה בפועל. אבל לפירוש הראשון דקאי על עסק התורה, פירוש יעשה יחדש הלכה ע"י עומק עיונו לפי כללי התורה די"ג מדות והויות התלמוד. וכדאיתא בסוכה פ"ב (כח,א) דריב"ז למד הויות דאביי ורבא. הרי דפלפולה של תורה היה מדור דור. וזה מיקרי עשיה כלשון הגמרא שבת (י,א) וכי תעלה על דעתך שמשא יושב ודן כל היום כולו, תורתו מתי נעשית, פירוש אף על פי שכב למד בהר סיני אבל מה שמשא רבינו חידש הלכה עפ"י עיונו וזה מיקרי תורתו. כדאיתא בעבודת כוכבים (יט,א) על הפסוק ובתורתו יהגה יומם ולילה. על זה שואל אחר שהיה מוטרד מתי נעשית.

(הרחב דבר: ועל זה הכונה תנן במס' אבות פ"ד הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד הלומד ע"מ לעשות מספיקין ביוד וללמוד וללמד לשמור ולעשות. ואם הכונה ולעשות פעולת המצוה. פלא וכי ברישא מיירי ללמד ולא ע"מ לעשות ח"ו והרי זה רשע גמור. וכבר נדחקו בזה הרע"ב ובתו"ט. אבל הפירוש הברור ע"מ לעשות חדש בעיונו ולהוסיף לקח בלימודו, משום הכי זוכה גם ללמד כדי שיגיע לו ע"י תלמידים חידושי תורה כידוע מאמר ר"ח במס' תענית (ז,א) ומתלמידי יותר מכולם. ועיין מה שכתבתי בס' דברים ה' א'. וכן נוסח התפלה בברכת אהבה רבה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים. פירוש לשמור לזכור מה שכבר למד כלשון הפסוק אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון ומפרשינן בספרי (פיסקא, נט) ובקידושין (לז,א) תשמרו זה המשנה. ולעשות היינו לחדש הלכות. ובה"ג מנה ד' מצות עשה ללמוד וללמד לשמור ולעשות והוא על כורחך כמו שכתבתי. דלפירוש העולם אין בזה מצוה מיוחדת. ולקיים כמשמעו. וזהו לשון משנה שלהי מס' קידושין מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה עד שלא ניתנה. והפירוש עשה שהעלה בעיונו הלכות התורה כמו שכתבתי בס' בראשית כ"ו ה' הכרח דאי אפשר לפרש באופן אחר יע"ש.

ובגמרא ברכות (יז,א) שכל טוב לכל עושיהם לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה, שכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. ופרש"י ותוס' דשלא לשמה היינו לקנטר. שהרי קיימא לן (פסחים נב,א) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה. וקשה הא דייק דוקא לשמה, והאיך אפשר לומר לאפוקי לקנטר. אלא, כמשמעו שלא לשמה. אבל פירוש עושים כאן היינו מחדש בשכלו. ועל זה דייק שפיר דוקא עושה לשם תורה להעלות הלכה ברורה ולא שלא לשמה דמחדש בתורה שלא לשמה היינו שלא לדעת האמת הרי זה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה וזהו דיוק המקרא עושיהם שהוא עושה בשביל ההלכות ולא בשביל עצמו. מה שאין כן הלומד מה

שכבר נחקר טוב ויפה אפילו שלא לשמה, שהרי מכל מקום הוא לומד תורת אמת). ומעתה נבא לפירוש הכתוב.

אשר יעשה אותם האדם. ובא הדרש (סנהדרין נט,א) אפילו כותי ועוסק בתורה. פירוש עוסק היינו חוקר ומעיין, כמו שכתבתי הט"ז באו"ח סימן מ"ז ובתו"כ (ט,יד) נשנית בלשון ברורה אפילו כותי ועושה את התורה והיינו הך. ועיין מה שכתבתי לעיל ט' ו' בהרחב דבר.

(הרחב דבר: וכן הא דאיתא בסנהדרין שם כותי שעוסק בתורה חייב מיתה שנא' תורה צוה לנו משה מורשה. אל תקרי מורשה אלא מאורשה. אינו אלא בעוסק היינו או בתורה שבכתב, שחורז משם למשנה ודורש או להיפך בלמוד המשנה שחורז למקרא ע"י היות התלמוד, וכמו שכתבתי בס' דברים שם. והכי פירוש מאמרם בפסחים (מט,ב) כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאלו בא על ארוסתו בפניו לא בלימוד מקרא ומשנה מיירי, אלא חוקר ומעיין. ולשון בא על ארוסתו משמע הכי שבא בחדרי התורה שראוי להוליד חדוש הלכה מה שאין כן למוד לחוד אינו אלא כמו רואה ומסתכל בארוסתו.

ובזה שביארנו בהא דסנהדרין תהיה מתיישבת קושית ה"ר אלחנן בחגיגה הנ"ל (יג,א) שהקשה על הא דאר' אמי אין מוסרין ד"ת לכותי משום שנא' ומשפטים בל ידעום. תיפוק לן משום לפני עור שהרי חייב מיתה. והיה אפשר ליישב דרב אמי אשמעינן דאסור ללמדם אפילו הלכות קבועות שאינו בכלל עוסק. אבל ה"ר אלחנן היתה לפניו נוסחא אחרת בחגיגה והובא בתוס' ב"ק (לח,א) ד"ה קראו ושנו ושלשו. שהביאו זה המאמר המלמד תורה לכותי עובר בעשה שנא' מגיד דבריו. וכבר ביארנו לעיל דמשמעו שהוא ית' מסייע להבין עומק דבריו ודקדוקי המקרא וזה נאסר ללמדם לכותי. והיינו שהקשה התוס' על הא דקראו ושנו ושלשו. דמשמעות של ושלשו למוד הדרשות כמו שכתבתי בס' דברים א' ה' בהא דאיתא בחגיגה (ו,ב) ונשתלשו בערבות מואב. משום הכי מקשו שפיר דזה אסור משום מגיד דבריו ליעקב אבל הלכות פסוקות אין ראויים דאסור ללמדם. משום הכי שפיר הקשה ה"ר אלחנן דלמוד הדרשות אסור משום לפני עור. אבל לפי נוסחא דילן דלמד ר' אמי מדכתיב ומשפטים בל ידעום. באמת העלה ר"א דאסור ללמדם הלכות קבועות ואינו בלפני עור. והכי מוכח שהיה נוס' הר"י א"ז שהביא בשלטי הגבורים מס' ע"ז פ"א שהעלה דאסור לנו ללמדם משום ולפני עור וגם חילק בין תורה ומצותיה לנביאים וכתובים. ולפי נוסחת התוס' תיפוק לן דאסור ללמדם משום מגיד דבריו ליעקב. ותו מאי נפקא מינה בין תורה לנביאים וכתובים וכי נביאים וכתובים אינו דבר ה'. אלא שהיתה הנוסחא כמו לפנינו ומיירי בהלכות קבועות אבל למוד הדרשות לא שמענו אלא מתורה צוה לנו וגו' מש"ס אפשר דוקא תורה שיש בה דינים ולא נביאים וכתובים).

וחי בהם. כבר נתבאר בס' בראשית ב' ז' ובכל מקום דחי פעם פירושו חי ולא מת ופעם פירושו חי בשלמות ולא בשפלות הדעת. ומובן לפי העניין. והכא לפירוש הב' דקאי על מעשה המצות. הפשט ולא שימות בהם. ולפירוש הראשון פירושו שיהיה נפשו מתענג

בהרגש רוחני בהם ועיין מה שכתבתי בספר דברים ד' א'. ובא אזהרה זו דעסק התורה כן בפרשה עריות. נגד אופן הראשון שכתבנו לעיל שעלולים להגיע לידי פרעות התאווה להפר חוק כמו מצרים וכנענים על זה הזהירה תורה שיהיו עוסקים בחקות התלמוד ובזה יהיו נשמרים מהרהורי עריות וכדאיתא במס' ע"ז (י"ז, ב) על הפסוק מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה. ובאבות דרבי נתן פכ"ה תניא כל הנותן הרהורי תורה על לבו מעבירין ממנו הרהורי זנות. וכך כתב הרמב"ם שלהי הל' איסורי ביאה גדולה מכל זה אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה כו' ואף על פי שאזהרה זו של שקידת התורה למי שראוי לה ישנה גם בלא זה. מכל מקום כך דרך התורה להזהיר במקום שצריך להזהר ביותר כמו שכתבתי בס' דברים בעת יציאה למלחמה ונשמרת מכל דבר רע. ואף על פי שהוא אזהרה בכל זמן וכן הרבה.

והנה בא פסוק הקודם לזה נגד מכשול עריות מצד חקי המדינה. וזה המקרא נגד פרעות התאווה כמו שכתבתי דבשני אופנים דבר הכתוב.

פרק יח, ו

ו איש איש אל-כל-שאר בָּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֲרֹוּה אֲנִי ה':

לא תקרבו לגלות ערוה. קורבה המביא לגילוי עריות אסור. אפילו לר' פדת בשבת (יג, א) דסבירא ליה לא אסרה תורה אלא קורבה של גילוי עריות בלבד. גם כן הכי פירושו שאם מכויין לגילוי עריות ממש הרי זה מוזהר משעת קורבה ודברים המרגילים לכך. ולא נחלקו אלא באינו מכויין לגילוי עריות אם מכל מקום הזהירה תורה שלא יבא לידי כך.

פרק יח, ט

ט עֲרֹוֹת אַחֻוֹתֶיךָ בַּת-אֲבִיךָ או בַּת-אִמֶּיךָ מוֹלְדֵת בֵּית או מוֹלְדֵת חוּץ לֹא תִגְלֶה עֲרֹוֹתֶיךָ:

מולדת בית וגו'. לפי הפשט הוא כפירוש הראב"ע בשם יש אומרים שהוא לשון גידולים. בין שנתגדלה בית אביה עם האח או מולדת חוץ מבית אביו. והכי היה ראוי להפרש להלן י"ב בת אשת אביך מולדת אביך. שהיא חורגתו כמשמעו ונתגדלה אצלו, ובזה מיקרי אחותך. כמו שאמר אמנון על תמר אחותי. והכי נקראת סרח בת אשר אף על פי שלא היתה בתו ממש אלא בת אשתו כמבואר בספר הישר וכמו שכתבתי בס' במדבר פרשת פינחס (כו, מו) וכן כלב בן יפנה יאיר בן מנשה. אבל בא הקבלה שחורגתו מותר ואחות כזה מותרת. ובפירוש אמרה תמר לאמנון כי לא ימנעני ממך. והרי למדנו מזה שעיקר הוא קבלה בע"פ.

פרק יח, יט

יט וְאֶל-אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלוֹת עֲרֹוֹתָה:

ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. פירשה תורה בנדה אזהרה על הקריבה משום דנדה קיל מכל עריות דמותרת ביחוד משום הכי פירשה דמכל מקום שארי קורבות אסור. **בנדת טומאתה.** ולא כתיב ואל אשה נדה. ללמדנו דכ"ז שלא באה במים אסור כל מיני קורבה והכי מבואר בשבת (יג,ב) שאמר אליהו על התלמיד שהקיל בזה בימי ליבונה שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וגו' ופרש"י ועד שתבא במים לטבילה היא בנדתה דמרבינן מתהיה בנדתה בהוייתה תהא כו'. בא רבינו לבאר בזה דבר אליהו שלא נשא פנים לתורה. והרי התלמיד ידע לאסור כל קורבה בימי נדתה אלא שהקיל בימי ליבונה ומאין הוכיח אליהו שגם בימי לבונה כך הוא. משום הכי פרש"י דלשון בנדת טומאתה מוכיח ע"ז. וכמו שדרשינן מתהיה בנדתה בהוייתה תהא (פסחים צ,ב) כך יש לדרוש לשון בנדת. ואותו תלמיד כסבור לאסור קורבה מפסוק דיחזקאל ואל אשה נדה לא יקרב מקיש אשה נדה לאשת רעהו כו' דמשמע נדה ממש ולא בימי ליבונה משום הכי הביא אליהו פסוק זה.

פרק יח, כ

כ ואל-אשת עמיתך לא-תתן שכבתך לזרע לטמאה-בה:

לזרע לטמאה בה. כמו או לטמאה בה. פירוש בין שאינו מכוין לתאווה אלא שתוליד לו בן שמכוין לטמאה והיינו הנאה ותענוג של איסור נקרא טמאה.

פרק יח, כג

כג ובכל-בהמה לא-תתן שכבתך לטמאה-בה ואשה לא-תעמד לפני בהמה לרבעה תכל הוא:

ובכל בהמה. ובסיפיה דקרא כתיב לפני בהמה ולא כתיב כל בהמה היינו משום דבכלל בהמה כאן נכלל גם עוף כדאיתא במס' ב"ק ספ"ה (נד,ב) משום הכי כתיב כל בהמה כמו בשבת דכתיב כל בהמתך ועופות בכלל. אבל בסיפא דקרא דהאשה נרבעת ואין עוף רובע משום הכי לא כתיב כל.

פרק יח, כד

כד אל-תטמאו בכל-אלה כי בכל-אלה נטמאו הגוים אשר-אני משלח מפניכם:

נטמאו הגוים. היינו אומות שהיו משובשים בכלל בחקים גרועים ותקיא הארץ את יושביה ובא זה הפסוק טעם על מניעת עריות שבא ע"י חקי המדינה ולא משום תאווה.

פרק יח, כו

כו ושמרתם אתם את-חקתי ואת-משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח ותגר הגר בתוכם:

ושמרתם אתם את חקתי וגו'. עתה שב הפסוק לדבר בפרטי אנשים כמו שהתחיל בראש הפרשה (פס',ה) להזהיר על שמירת העיון בחקים ומשפטים וע"י זה ולא תעשו מכל התועבות האלה. ודייק הפסוק ושמרתם אתם שאין קדושת עיון תורה מועיל להציל מעבירה אלא לישראל ולא לאוה"ע.

האזרח והגר וגו'. פירוש הכתוב דאזהרה זו שייך ליחידים ולא לכלל האומה.

פרק יח, כז

כז כי את-כל-התועבת האל עשו אנשי-הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ: עשו אנשי הארץ וגו'. היינו יחידים משארי אומות שלא היו להם חקים גרועים בהנהגה כללית מכל מקום היו בעלי תאוה וע"ז ותטמא הארץ.

פרק יח, כח

כח ולא-תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה פאשר קאה את-הגוי אשר לפניכם: **ולא תקיא הארץ אתכם.** לפי הפשט נראה מפסוק הסמוך כי כל אשר יעשה וגו' ונכרתו וגו' דהכי פירושו שלא תחשבו דעריות לא יהא גורם אלא גלות כמו שקאה הארץ את הגוי אשר לפניכם שכמה מהם יצאו מא"י ולא רצו להלחם אבל לא כן יהיה עמכם אלא כל אשר יעשה וגו' ונכרתו וגו' דהכי פירושו שלא תחשבו דעריות לא יהא גורם אלא גלות כמו שקאה הארץ את הגוי אשר לפניכם שכמה מהם יצאו מא"י ולא רצו להלחם אבל לא כן יהיה עמכם אלא כל אשר יעשה וגו' ונכרתו וגו'. כך היה נראה עיקר הפשט. איברא חז"ל לא פירשו הכי בשבת פ"ב (לג,א) ולמדו מכאן דעריות מגלה ישראל מן הארץ. הרי מפרשי ולא תקיא. היינו שטומאה זו יגרום שתקיא הארץ אתכם כמו העמים אשר לפניכם. אמנם שני הפירושים מוכרחים. שהרי הפסוק קאי על שני האופנים שביארנו. א' ע"י נימוסי המדינה. והב' ע"י תאוה. ומזהיר הכתוב על הכלל כפירוש הגמרא שלא יגרום גלות. והפירוש מוכרח ממה דכתיב להלן כ' כ"ב ע"ש. ועל הפרט אם יהיו יחידים חוטאים בתאוה לא יהיו כמו אנשים יחידים משארי אוה"ע שהיה בא"י וקאה אותם. אלא יהיו נכרתים והיינו דכתיב מקרב עמם תניא בתו"כ ועמם שלום. פירוש אימתי המה נכרתים כשכל העם אינם חוטאים מה שאין כן אם כולם חוטאים בעריות הרי אלו גולים מן הארץ כדברינו.

פרק יח, ל

**ל וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-מִשְׁמְרֹתַי לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֵיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ
בָהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:**

ושמרתם את משמרתִי. כבר ביארנו בספר בראשית כ"ו ובכמה מקומות שהתורה מכונה משמרת שהיא משמרת את האדם מכל רע. ואמרה תורה ושמרתם את משמרתִי תראו לשמור את התורה שתתקיים בישראל.

לבִלְתִּי עֲשׂוֹת וְגו'. כי כמו שתורה משמרת מן העריות כך להיפך עריות מזיק לת"ת ומטמא את האדם שאינו זוכה לה. כמבואר במדרש שוחר טוב נואף אשה חסר לב שהקב"ה מסיר חכמה מלבו, ואין חכמה אלא תורה.

וגם זה הפסוק מתפרש בשני אופנים המבוארים לעיל (פס',כח). אם חטא עריות בא ע"י חקי המדינה אזי גולים לחו"ל וממילא כשל כח התורה כדכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה. ועל זה כתיב לבִלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ וְגו'. ומכל מקום בזה האופן עדיין אפשר ללמוד בחו"ל אלא שבא במחשכים כדאיתא בסנהדרין (כד,א) דזהו תלמוד בבלי. אבל אם איזה יחיד נכשל בעריות עפ"י תאוה אזי הוא מחליש כח התורה שבו והשכל מתגשם ועל זה כתיב לבִלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֵיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם. דטומאת הנפש גורמת חולשת הדעת וקאי על מה דסליק מינה כדרך המקרא כמו שכתבתי לעיל י"ג כ' וי"ז ט"ו.

אני ה' אלהיכם. המשגיח והמעניש כאמור.